

UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII LINGVISTICE ȘI LITERARE

TEZĂ DE DOCTORAT

UNITATE ȘI DIVERSITATE ÎN GRAIURILE SĂLĂJENE

(REZUMAT)

Coordonator științific:
Conf. univ. dr. habil. Adrian CHIRCU-BUFTEA

Doctorand:
Denisa-Maria TOUT

CLUJ-NAPOCA
2021

CUPRINS

SIGLE.....	5
ABREVIERI.....	9
LISTA LOCALITĂȚILOR ANCHETATE ȘI A INFORMATORILOR	11
HARTA LOCALITĂȚILOR ANCHETATE	21
TRANSCRIEREA FONETICĂ	22
INTRODUCERE.....	25
I. ETIMOLOGIA NUMELUI „SĂLAJ”	31
II. REPERE GEOGRAFICE	34
III. REPERE ISTORICE	39
IV. REPERE ETNOGRAFICE	43
1. Vestimentația sălăjenilor.....	44
2. Organizarea gospodăriei	47
3. Creșterea animalelor	48
4. Obiceiuri	48
4.1. Obiceiuri de muncă	48
4.2. Obiceiuri și tradiții legate de evenimente importante din viața omului	51
4.3. Obiceiuri legate de sărbători	60
5. Folclorul sălăjean	66
5.1. Folclorul muzical sălăjean.....	66
5.2. Descântecelor sălăjene	69
5.3. Credințele populare sălăjene	71
V. ASPECTE LINGVISTICE	76
1. Aspecte de ordin fonetic	77
1.1. Accentul	80
1.2. Sistemul vocalic	81
1.3. Grupuri de sunete – diftongi.....	90
1.4. Sistemul consonantic.....	92
1.5. Accidente fonetice generale	99

2. Aspecte de ordin morfosintactic	106
2.1. Substantivul	106
2.2. Articolul	112
2.3. Adjectivul	114
2.4. Pronumele.....	116
2.5. Numeralul	120
2.6. Verbul	122
2.7. Adverbul	132
2.8. Prepoziția.....	135
2.9. Conjunția	136
2.10. Interjecția	137
3. Aspecte de ordin lexical	139
3.1. Elemente latinești	140
3.2. Elemente maghiare	144
3.3. Elemente slave.....	159
3.4. Elemente de origine germană	165
3.5. Elemente din fondul vechi autohton	166
3.6. Elemente de origine greacă și neogreacă	167
3.7. Cuvinte cu etimologie necunoscută.....	167
3.8. Neologisme.....	169
3.9. Influența limbii literare.....	170
4. Formarea cuvintelor	177
4.1. Formarea cuvintelor prin derivare	177
4.1.1. Derivarea cu prefixe	177
4.1.2. Derivarea cu sufixe.....	178
4.2. Formarea cuvintelor prin compunere	196
VI. DIN ANTROPONIMIA SĂLĂJEANĂ	197
1. Numele și supranumele informatorilor	197
2. Numele și supranumele din textele dialectale	200
3. Supranumele din textele lui Mircea Groza, <i>Rețete tradiționale sălăjene – rețetele socăcițelor</i> ...	202
CONCLUZII	204

BIBLIOGRAFIE	208
CORPUS	220
I. <i>Texte dialectale</i>	221
II. GROZA, Mircea (2017), <i>Rețete tradiționale sălăjene – rețetele socăcițelor</i>	282
III. NEAGA, Demetriu a Onii (1930), <i>Ruga zilelor</i> , Zalău, Tipografia „Luceafărul”	302

UNITATE ȘI DIVERSITATE ÎN GRAIURILE SĂLĂJENE

Cuvinte-cheie: *graiuri sălăjene, aspecte lingvistice, perspectivă etimologică, semantică, antroponimie, anchetă dialectală.*

Teza de doctorat, intitulată *Unitate și diversitate în graiurile sălăjene*, evidențiază, pe de-o parte, trăsăturile specifice Sălajului și, pe de altă parte, aspectele *unitare și diverse*, diferențiator, ale *graiurilor sălăjene* formate pe cursurile principalelor râuri și văi.

În vederea realizării temei propuse, demersul practicat s-a desfășurat pe mai multe direcții. În primul rând, a fost necesară consultarea unor surse științifice de natură diferită: 1. atlase lingvistice și tratate de dialectologie; 2. monografiile dialectale; 3. studii despre Sălaj, vizând, în special, aspectele geografice, istorice, culturale, etnografice și lingvistice (toponimie și antroponimie sălăjeană); 4. articole despre graiurile locale; 5. texte literare populare, colinde locale, descântece etc.

Anchetele pe teren s-au desfășurat într-un număr de 14 localități (2 pe fiecare râu: Crasna, Barcău, Someș, Almaș, Agrij și 2 pe văile Sălaj și Zalău), iar cea dialectală a beneficiat de aportul a 25 de informatori. Derulate pe teme privind obiceiurile, sărbătorile, gastronomia, credințele populare, muncile agricole etc., discuțiile cu informatorii (cu grade diferite de instruire – cei mai mulți cu 4-8 clase și cu vârste diferite) au facilitat desprinderea unor concluzii relevante cu privire la graiurile vorbite în respectivele regiuni.

Concepută ca un studiu monografic, lucrarea urmează un plan judicios, fiind structurată în mai multe capitole, respectând modelul monografiilor clasice, însă aducând și unele elemente de modernitate.

Cercetarea debutează cu o listă de *Sigle* și de *Abrevieri*, urmată de *Lista localităților anchetate și a informatorilor*, de *Harta localităților anchetate*, respectiv de *Transcrierea textelor* unde sunt redată semnele utilizate în transcrierea fonetică a textelor. Considerăm că aceste informații și explicații sunt necesare pentru a înțelege demersul întreprins.

În prima secțiune a tezei, **Introducere**, am conturat câteva repere legate de: motivația alegerii subiectului tratat; metodologia cercetării, indicând aici tipul de demers practicat, sursele la care am apelat și direcțiile în care s-a dezvoltat cercetarea; corpul lucrării.

Pentru început, am considerat că este importantă trecerea în revistă a etimologiei numelui zonei în discuție care este destul de greu de stabilit, în capitolul **Etimologia numelui „Sălaj”**.

Chiar dacă specialiștii (lingviști și istorici) nu au optat pentru atribuirea aceleiași origini numelui regiunii în discuție, totuși se vehiculează trei direcții care explică geneza etimonului: „din ung. *szilágy* ‘ulmet’, ‘ulmiș’, derivatul lui *szil* ‘ulm’ + suf. -gy sau *ágy*. *Sălăgeni*, ung. *Szelezsány* din Arad, și *Sălăgeni* din Botoșani și Fălciu, sunt interesante dovezi pentru direcțiile de răspândire ale românilor din Sălagiu” (Drăganu 1933: 418).

Îmbrățișând aceeași idee, Iorgu Iordan (1963: 104) explică etimologia numelui propriu *Sălaj* tot prin magh. *Szilágy*, compus din *szil* (ulm) + *-ágy* (albie), adică *Valea Ulmilor*.

În paginile volumului *Tezaurul toponimic al României: Transilvania (TTRT). Județul Sălaj*, aflăm că toponimul *Sălaj*, cu denumirea anterioară *Sălāju*, înseamnă ‘rât mare’, fiindcă este situat „pe lângă Valea Sălajului”. O altă semnificație este „‘vale mare, vine de la Zălau, de la Meseș, se varsă în Someș” sau „‘șes, umblă apa pe el, îi rât, îi o vale”. În plus, legat de etimologia numelui, aceasta are la bază același toponim maghiar „*Szilágy* (> *Sălagiu*) < *szil* ‘ulm’ + suf. -ágy” (Drăganu, *Rom.*, 418; cf. și Iordan, *Top.*, 104., *apud* TTRT. *Sălaj*, s.v.).

În viziunea lui (Chende-Roman 2008: 32-33), *Zalăul (Ziloc)* și *Sălajul (Zilag)*, se îndreaptă spre același radical: *zil-* (*sil-*), cu toate că există trei radicali posibili: 1. ar putea fi extras din cuvântul *zilai*, ‘vin negru, roșu’, din limba dacă; 2. din termenul latin, *silva*, cu radicalul → *sil*; 3., obținut din apelativul maghiar *szil* ‘ulm’ (*sz* pronunțat *s*), radicalul maghiar identic, din punct de vedere fonetic, cu cel de origine latină” (Chende-Roman 2008: 33).

În continuare, pentru plasarea în spațiu, am oferit câteva informații de natură geografică, în capitolul intitulat **Repere geografice**. Din punct de vedere geografic, regiunea în discuție este situată în nord-vestul României și se suprapune în cea mai mare parte zonei de legătură dintre Carpații Orientali și Munții Apuseni. Este extinsă pe o suprafață de 3864,38 km² și se învecinează cu patru județe: Cluj – la sud și sud-est, Bihor – la vest, Satu Mare și Maramureș – la nord. Comparativ cu actualul județ Sălaj, fosta unitate administrativ-teritorială avea o configurație diferită. Ea cuprindea o mare parte din județele de azi: Satu Mare și Maramureș.

Sălajul este alcătuit din munți, din dealuri și din depresiuni, fiind situat pe cursurile râurilor Someș, Almaș, Agrij, Crasna, Barcău și ale văilor Sălaj și Zalău. Vegetația naturală a spațiului

sălăjean cuprinde diverse tipuri de păduri (un număr însemnat de toponime au la bază cuvântul „*silvanie* < lat. *silva* care semnifică ‘pădure’: *Șimleu Silvaniei*, *Cehu Silvaniei*, *Sighetu Silvaniei*, *Sâncraiu Silvaniei*” (Abrudan, Daróczi 2007: 14); de pașiști și de terenuri agricole.

Fiind acoperit de păduri întinse atât în zonele depresionare, cât și în cele submontane, localnicii au numit această regiune și *Țara Silvaniei*, iar configurația zonei din anul 1876 e cea care va sta la baza județului *Sălaj*, cunoscut și sub denumirea de *Sălajul istoric*.

În capitolul ***Repere istorice***, au fost urmărite atât descoperirilor arheologice (din epoca paleolitică, din epoca neolitică, din epoca bronzului ori din prima epocă a fierului), cât și contactul direct sau indirect cu celelalte popoare, pentru a vedea în ce măsură a fost influențat lexicul regional.

Prezența dacilor, în zona sălăjeană, este dovedită prin existența cetățile de la Moigrad, Șimleu Silvaniei, Marca, Stârciu, Tusa, prin așezările dacice de la Zalău, Panic, Boghiș, Sărmășag, Zalha, Doba, Petrindu, Muncel etc.; dar și prin castrele: Romita, Românași, Sutor, Brusturi, Buciumi, Jac, Tihău, Zalău și, cel mai spectaculos, Moigrad-Porolissum.

Există cetăți și castele medievale care au aparținut unor mari familii nobiliare, în localitățile: Dragu, Jibou, Gârbou, Șimleu Silvaniei etc.

Confruntarea dintre armata română condusă de Mihai Viteazul și Sigismund Bathory, în 3 august 1601, s-a desfășurat la Guruslău, lângă Zalău unde se un monument comemorativ.

De numele marelui voievod și de împrejurările istorice în care acesta a fost surprins se leagă și multe toponime sălăjene: *Fântâna cornilor* din Bobota, *Gorunul lui Mihai* existent în Sighetul Silvaniei, *Podul lui Mihai* aflat în Zalău și altele.

Documentele timpului atestă o amplă mișcare a iobagilor din localitățile situate pe văile Almașului și Agrijului, la Gîlgău, Gârbou și Chendrea împotriva asupririi sociale și naționale, în februarie 1775.

De semnalat este Răscoala de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan, care a pătruns și în Sălaj și la care au participat câțiva sălăjeni (Petru Adam din Almaș, Ioan Romitan etc.), iar dintre personalitățile istorice sălăjene, amintim: Grigorie Maior de la Sărăuad, Simion Bărnuțiu de la Bocșa, „luceafărul anului 1848” (Ardeleanu 2016: 15); Ioan Vancea de la Vașad; Ioan Alexi de la Mălădia, Gheorghe Pop de Băsești, Alecsandru Papiu Ilarian din Bezded, Florian Mărcuș, George Filep, Ioan Maniu (nepotul lui Simion Bărnuțiu și tatăl lui Iuliu Maniu), Andrei Cosma, Ioan Hendea, Gheorghe Șimonca, Iuliu Maniu, Corneliu Coposu etc.

În capitolul ***Repere etnografice***, am prezentat vestimentația, gospodăria și preocupările sălăjenilor, obiceiurile, tradițiile, credințele populare, dar și folclorul zonal. Etnografia regiunii e

compusă din două zone: o parte din sudul regiunii (o treime) cuprinde zona etnografică Meseș, iar cealaltă include zona etnografică Sălaj.

Camelia Burghel (2015: 30-31) constată că, înspre Cehu Silvaniei, sunt câteva localități care au, din punct de vedere etnografic, un profil deosebit; sunt sate codrenești care fac parte din zona Codru – un spațiu cultural încorporat în teritoriul administrativ al județului Satu Mare.

În ceea ce privește vestimentația sălăjenilor, aceasta diferă de la o zonă la alta.

Morfologia gospodăriei sălăjene țărănești cuprinde: casa, *poiata* (grajd), *șura* (construcție atașată grajdului), cotețul, *coșteiu* (hambar pentru porumb), casa de vară care servește la pregătirea preparatelor culinare în perioadele calde, iar casa țărănească include: camera mare orientată înspre drum, o *tindă* (hol), în partea dinspre curte și / sau partea din față era cu *talpă / târnaț* (prispă) care a fost substituită de antreu, iar, în spate, există și o cămară.

În categoria obiceiurilor, se pot distinge: obiceiuri de muncă: *claca* și *haba* sau *șezătoarea*; obiceiul *împreunatului oilor* care vizează *măsuriișul laptelui* (se stabilește cantitatea de lapte care-i va corespunde fiecărei gospodării în perioada anului pastoral); obiceiuri și tradiții legate de evenimente importante din viața omului: *nunta* (*mărsul pă didic*, *strigături nupțiale sălăjene* – „chiuituri”, „ptiuituri”, „iuituri”) și *moartea*.

Nunta sălăjeană prezintă particularități în funcție de zona unde se organizează. Astfel, în zona „De sub Codru”, se spunea că „tinerii s-au pus pe tablă”, „s-au pus în *drot* (sârmă)”, după care se făceau vestirile la biserică în trei duminici consecutive” (Borca, Borca 2010: 83); în zona Someș, există o tradiție, menită să evite prelungirea perioadei de „feciorie” și de „feticie”; iar, pe Valea Loznei, înainte de cununie, mireasa mergea la biserică împreună cu tinerii satului. Feciorii duceau steaguri confecționate din prosoape țesute în casă și împodobite cu funde, iar, în vârf, se afla un buchet de busuioc, de *sasău* (saschiu) sau de alte flori; în nunta de pe Someș, „datul găinii” se oferă împreună cu ultimul fel de mâncare; petrecerea dinaintea nunții se numește „Șiratău” (Valea Zalău, Râul Barcău), „Tiperi” (Râul Agrij), „La cunună” (în zona „Sub Meseș”); și, indispensabil ceremonialului nupțial, este steagul, numit „zaslău” (în zona „Sub Meseș”); „laslău” (Râul Barcău); respectiv „bota miresei” (Râul Agrij).

Referitor la obiceiurile legate de sărbători și, în cadrul acestora, sunt surprinse câteva aspecte diferențiatore. De pildă, de Crăciun și de Anul Nou, cetele de colindători umblă cu steaua, cu irozii, cu sorcova, cu plugușorul și cu turca sau capra. În satele situate pe Râul Barcău, copiii până în 15 ani se duc în ajunul Bobotezei ori în ajunul Anului Nou cu *țuraleisa* (chiraleisa), întrebând: „Primiți cu țuraleisa?” (Burghel 2015: 22-23). De Bobotează, pe cursul Râului Agrij, este cunoscut obiceiul

de a pune într-un *canceu* (cană mare) de sticlă busuiocul stropit de preot la Bobotează și de a-l păstra tot anul, pentru a nu face mucegai și pentru a proteja casa de rău. În Duminica Floriilor, prin păstrarea în spații curate a mâțișorului (crengi / flori de salcie), se protejează casa de „necurat” și de „toate bolile”, iar, pe cursul Râului Almaș, un obicei interesant și inedit este organizarea târgului tradițional de fete în a treia zi de Paști. De Sânziene, sălăjenii fac coronițe din flori galbene numite sânziene (simbolizează destinul membrilor familiei) și le aruncă, de obicei, pe casă sau pe poiată. Un aspect divers și autentic este remarcat pe cursul Râului Almaș, unde coronițele de sânziene nu-i reprezintă pe membrii familiei, ci se fac în funcție de numărul morților și al fetelor nemăritate din casă.

De asemenea, în cadrul acestei părți a lucrării, am prezentat și aspectele referitoare la folclorul zonal, în special, folclorul muzical sălăjean; la descântecele populare și la credințele populare sălăjene.

Capitolul *Repere lingvistice* reprezintă partea cea mai amplă a cercetării și ilustrează particularitățile lingvistice, fenomenele întâlnite în graiuri la toate nivelurile limbii, terminologia analizată din perspectivă etimologică și lexico-semantică, influența limbii literare asupra graiurilor sălăjene și formarea cuvintelor.

Ion Coteanu (1961: 98) afirmă că graiurile din Sălaj fac parte din subdialectul crișean alături de graiul mocanilor, graiul moților, graiul crișenilor și graiul oșenilor. În plus, graiurile sălăjene sunt graiuri de tranziție și „ocupă o poziție intermediară între cele două unități dialectale distincte din zona transcarpatică: subdialectul crișean și subdialectul maramureșean. În afara unor fenomene comune celor două subdialecte (fenomene ocurrente, de altfel, într-un mare număr de graiuri transcarpatice), idiomurile din Sălaj prezintă o serie de trăsături fonetice specifice fie subdialectului crișean, fie celui maramureșean” (Marin 2017: 31).

În această secțiune a tezei, am încercat să ilustrăm, prin intermediul materialului factual, principalele particularități lingvistice (aspectele unitare și diferențiatore) ale graiurilor sălăjene formate pe cursurile principalelor râuri și văi, remarcând unele caracteristici individuale (fonetice, morfologice și lexicale), care dovedesc existența mai multor graiuri, nu doar a unui singur grai.

În plus, sunt de semnalat atât caracteristicile unitare atât ale graiurilor în discuție, în interiorul aceleiași arii, cât și particularitățile comune pe care acestea le au în raport cu idiomurile învecinate, cu cele situate în partea nord-vestică, dar și cu cele românești din Ungaria.

În cadrul acestui capitol, am relevat, **la nivel fonetic** (accentul, sistemul vocalic, grupurile de sunete – diftongi, sistemul consonantic și accidentele fonetice generale), atât trăsăturile comune tuturor graiurilor sălăjene care se regăsesc și în graiurile învecinate, cât și aspectele diferențiatore ale idiomurilor tratate.

Astfel, particularitățile fonetice comune graiurilor sălăjene și ale graiurilor învecinate vizează: vocala **á**, aflată la sfârșit de cuvânt, ca și sufixul **-ea** de la verbele de conjugarea a doua, devine un **e** foarte închis: *așé* în loc de *așa*; vocala **ă** neaccentuat se transformă în **i** neaccentuat ca în: *cămașă* > *chimeșe*; vocala **â** se închide la **î**: în *mînușe* (*mănușă*) și în *mînîncă* (*mănâncă*); vocalele **e** și **o** se pronunță **ă**: *tot* > *tăt*, *peste* > *păstă*; vocala **é**, în poziție inițială, se rostește **i**: *a vedea* > *a videa*; vocala **í**, din prima silabă, trece la **î**: *a zice* > *a zîce*, *a ține* > *a țîne*; diftongul **oi** se monoftonghează la **o** foarte închis: *poate* > *pó'te*; vocala **u** trece la **o**: *cusut* > *cosut*; palatalizarea labialelor: *snopt'*, *sábd'je*, *h're*, *mńică*, *d'íje*, *înd'íe*; *bińe*; consoana africată **g** devine **j**: *geam* > *jam* și este prezent fenomenul de rotacizare: *fărină*, *corindă* etc.

Ca fenomene distincte, în graiul de pe Sălaj, în subgraiurile locale din Nadiș și din Cheud; dar și în graiul de pe Valea Zalău, vocala **á** trece la **ă**: *dácă* > *dăcă*. Un alt aspect fonetic privește trecerea lui **a** la **o** ca în: „*mașină de carne*” > „*moșină de carne*”.

În plus, în subgraiul din Cheud, în graiul vorbit pe cursul Râului Someș, observăm și transformarea lui **á** la **e** în cazul substantivului *rană* > *renă*; iar, în subgraiul local din Nadiș, **o** neaccentuat se închide la **u**: *omăt* > *umăt*, *oiagă* > *uiagă*.

De menționat sunt și variantele termenului *secere*. În acest caz, întâlnim disimilarea, în graiul de pe Valea Zalău (în localitățile Bocșa, Derșida) și în graiul de pe Crasna (în Cizer), unde vorbitorii folosesc *sécire* (*sécere* > *sécire*). Pe când, în graiurile de pe Sălaj (în Bulgari) și Someș (în Cheud), apare forma *sécere*. Și, în final, forma cu **ă**, *săcire* – din cauza lui **s**, este întâlnită, din nou, în graiul de pe Valea Zalău (în Derșida) – *secere* > *săcere*, *săcire*.

În graiul vorbit pe Valea Zalău (în localitățile Bocșa și Derșida), dar și în graiul de pe Barcău (în zonele Marca–Ip), este înregistrat **é** medial aton care se păstrează ca în limba veche în *adécă*.

În graiul de pe Sălaj, este întâlnită o particularitate aparte, marcată de trecerea lui **b** la **v** (vetacism), la pers. III pl. a conjunctivului prezent de la *a avea* > *să aivă*, în loc de *să aibă* și, de menționat, în graiul de pe Sălaj (în localitatea Bulgari), este fenomenul trecerii **u** la **î**: *sul* > *sîl*.

Referitor la graiul de pe Someș, acesta se conservă, fiind similar celui din nord-vest. În cadrul acestuia, este vizibilă influența maramureșeană (Medve 2002: 122), dar, în egală măsură, se întâlnesc și caracteristici specifice subdialectul crișean și celui moldovean (Timoc 2010: 17-18).

La nivel morfosintactic, în general, în graiurile sălăjene, categoriile gramaticale (părțile de vorbire flexibile și neflexibile) prezintă structuri și situații asemănătoare.

Ca aspecte diverse semnalăm: în graiul de pe Almaș, circulă o formă aparte, *vărvăd*, pentru substantivul *vîrf*, nemaiîntâlnită în celelalte graiuri sălăjene, iar, în graiul de pe Valea Zalău, este înregistrată varianta *vîrv* pentru lexemul *vârf*.

Schimbarea de gen apare la substantivele: *un abros* ('prosop', 'față de masă'), cu forma de feminin. sg. *o abros* (în graiul de pe Barcău); *un piciorang*, cu varianta de feminin sg. *o piciorang* (în graiul de pe Someș); și *o casă*, cu neutru sg. *un cas* (în graiul de pe Valea Zalău).

În ceea ce ne privește, am întâlnit, la același informator, două variante de plural ale cuvântului *mănunchi*: *mănúnt'î* și *mănúnt'e*, în graiul de pe Valea Zalău.

Schimbarea de număr a fost semnalată în cuvintele: *casă* – pl. *căsi*, *habă* – pl. *hăbi* 'șezătoare' (în graiul de pe Almaș); *clopot* – pl. *clopoti* (în graiul de pe Valea Zalău); *năframă* – pl. *năfrămi*, var. *năfrâmi* (în graiul de pe Valea Zalău); *buruiană* – pl. *buruiene* (în graiul de pe Valea Zalău); *moșină* 'chibrit' – pl. *moșine* (în graiul de pe Crasna) etc.

În plus, graiul de pe Valea Zalău (în localitatea Derșida) înregistrează forma inedită *un cas*, respectiv structurile *da mñir_ésî* și *lu_j_maj_búj_prét'in_î*.

În comparație cu celelalte graiuri sălăjene, în graiul de pe Barcău (în localitatea Cosniciu de Jos), apar formele nemaiîntâlnite *óșt'e* și *áșt'ę* pentru pronumele demonstrativ de apropiere, persoana a III-a, numărul plural, *acestea* / *aceștia*.

În graiul de pe Barcău (Cosniciu de Jos), particulară rămâne forma specială *d'ind'e*, pentru adverbul *unde*. Dacă, în graiurile sălăjene, circulă varianta *d'et'il_índi* cu sensul 'separat', în cele maramureșene, este întâlnită forma *det'il_ín*, cu același sens, după cum remarcă Mircea Farcaș (2011: 209); iar adverbul *de măgan* cu înțelesul de 'încet', 'la foc mic', apare frecvent în textele rețetelor lui Mircea Groza.

De asemenea, graiul de pe Valea Zalău; graiul de pe Almaș; graiul de pe Someș și graiul de pe Barcău conservă unele unități frazeologice autentice: *a pica în dragoste* 'a se îndrăgosti'; *a pica în păcate* 'a păcătui'; *a se prinde satu* 'a promite, a face un legământ'; *a ține jinău* / *a ține gându* 'a bănuî', *a se lua laolaltă* 'a se căsători' și *a-i sta gându* 'a crede, a gândi'.

Prin analizarea **aspectelor lexicale** ale graiurilor sălăjene, se poate observa, pe lângă elementele lingvistice romanice, influența importantă a limbilor maghiară și slavă, inclusiv în toponimie și antroponimie.

În structura vocabularului, se pot identifica elemente slave vechi și din limbile slave ulterior constituite: bulgară, sârbă, ucraineană, însă, pe lângă aceasta, se remarcă și prezența altor limbi.

Cuvintele împrumutate din aceste limbi se regăsesc nu numai în denumiri de articole de îmbrăcăminte, în unelte gospodărești și agricole, în gastronomie, în toponime, în floră și în faună, în însușiri și în acțiuni specifice umane, dar și în tiparul magic popular, imprimând Sălajului o particularitate specifică.

În graiurile sălăjene, sunt frecvente cuvintele cu etimologii diferite, în funcție de zona geografică și de contextul istoric. Totodată idiomurile discutate sunt influențate și de graiurile învecinate.

În cadrul acestei secvențe a tezei, ne-am oprit asupra **elementelor latinești** (unde predomină numeroase elemente lexicale regionale conservate din latină sau formate cu elemente de origine latină: *cășună, ciur, cocă, îmbiá* – var. *îndiá, îmbucá, păți, scoácă* etc.; **elementelor maghiare** (*abrós, alduí, arăduí, băncădít, bărnáce* – var. *bărnáci, bobaána, cărălábă, chischinéu* – var. *chișchinéu, chescheneáuă* și *căscăneá, cináš, cirigáuă* – var. *ciurigáuă, cóciș, colompíri* – var. *crumpli, dăráb, didicán, fitéu, gúlă, hiríbă, ilistáu* – var. *ilestéu, ilest, jináu, lepedéu* – var. *lipidéu, léveș* – var. *lévișă* și *lévișe, palțáu, pogán, príceș* – var. *prítoș, príciós, prícej, probăluí* – var. *probălí, probolí, prăbălí, razalái* – var. *răzălái, silvoíz, der. silvoítă, șiratău, ticăzuí* – var. *ticăzi, tichinéu* – var. *tichineáuă, vífél* – var. *vilfél, velfél, zasláu* – var. *lasláu, zărjál, zéler* – var. *țéler* etc.).

În categoria **elementelor slave**, alături de elementele din fondul vechi slav, în graiurile din Sălaj, identificăm și cuvinte din următoarele limbi slave ulterior constituite: bulgară, sârbă, ucraineană: *chíșcă* – var. *ptíșcă, pacișă* – var. *pacióșă, piróșcă, potróc, clíșă, postávă, púhav* – var. *púhab, rúje, ludáie* – var. *ludáu, tulúg* – var. *tulúj, hulúj* etc.

În zona analizată, există mai multe toponime formate de la etimon slav, „fapt ce dovedește fără tăgadă că prin aceste locuri s-au perindat slavii: *Bezded* < v. sl. *bezŭ* «fără» + *dedŭ* «bunic» (toponimul s-a format de la un antroponim, probabil poreclă dată unui copil orfan); *Cernuc* < v. sl. *črŭnŭ* «negru»; *Crasna* < v. sl. *krasŭnŭ* «frumos»; *Oaia* < n. pers. *Voja* < v. sl. *voj* «soldat»; *Doba* < v. sl. *dobŭ* (o având caracter nazal) «stejar»; *Dobrin*, la prima atestare 1432 *Debren* < v. sl. *debrŭ* «pădure, codru»; *Dolheni* < v. sl. *dlŭgŭ, dolg* «lung» prin intermediul antroponimului *Dolha*; *Dolu* < v. sl. *dolŭnŭ* «infernus», adică «de jos», *dolŭ* «vale»; *Dragu* < v. sl. *drag* «scump, iubit», de asemenea, obținut prin intermediar antroponimic; *Moigrad* < v. sl. *moi* «al meu» și *gradŭ* «cetate» etc.” (Chende-Roman 2008: 107-109).

Cuvintele de origine germană au o frecvență redusă. Acestea se regăsesc în câmpurile lexicale: gastronomie, vestimentație, calități și defecte, dar și interjecții: *láibăr, fáin, pfui* – var. *ptuǎ, ptíu* etc.

În cadrul acestui capitol, am relevat și: **cuvinte din fondul vechi autohton**, unele dintre acestea fiind prezente și în albaneză: *grumáz, ǎrǎ* etc.; **cuvinte cu etimologie necunoscută**: *cioríng, cotozǎ, húdǎ, mǎrín, scotocí* – var. *a scociorǎ* etc.

În graiurile sălăjene, se poate remarca preferința **neologisme**, pentru împrumuturile romanice prin filieră franceză sau, uneori, italiană: *batózǎ, brodá, damigeánǎ, dantélǎ, náilon, revizór, tuf* – var. *tof* etc. A fost înregistrat un număr redus de împrumuturi din alte limbi, de exemplu engleză sau germană.

În plus, în timpul realizării anchetei dialectale, am sesizat tendința de utilizare a neologismelor chiar și la vârstnici fie din cauza influenței media, fie datorită gradului de educație.

De reținut este și polisemantismul unor lexeme prezente în graiurile sălăjene, unde un cuvânt poate avea semnificații diferite. Din relatările informatorilor, deducem că, în graiul de pe Barcău, *dosul* este ‘un *prosop* pentru șters vase mai mic și mai scurt’ și *prosop* are înțelesul de ‘ștergură / ștergar’, în graiul de pe Sălaj.

Totuși, în localitățile situate pe cursul Râului Barcău, *abros* nu are sensul de ‘prosop’, ci de ‘față de masă’. Cu același sens, apare și termenul derivat *dosoai*, în Derșida, în graiul de pe Valea Zalău.

Pentru aria de răspândire a seriei: *colompire – cartofi / piciouci – cartofi / bărăboi – cartofi / pere – cartofi / goață – crumpe – picioici – hiribe – corompile – barabule*, lexemele sunt distribuite în funcție de zonă. De pildă, perechea *cartofí* = *colompíri* apare, în graiul de pe Valea Zalău; *cartofí* = *picíoucí* – în graiul de pe Sălaj; *cartofí* = *bărăbóǎ* – în graiul de pe Someș; și *crumpe* = *picioici* = *hiribe* = *corompile* = *barabule*, în graiul de pe Almaș.

Semnalăm și cuvântul *rúje* care are înțelesul de ‘*flóre-sóreluǎ*’, în majoritatea graiurilor sălăjene, cu excepția graiului de pe Almaș, unde semnifică ‘trandafir’.

Pe parcursul desfășurării anchetelor dialectale, am remarcat **influența** majoră a **limbii literare** asupra vorbirii informatorilor. Aceasta are un impact semnificativ atât în rândul generației tinere care frecventează școlile, mediile culturale, cât și în rândul celor în vârstă, prin intermediul mass-media. Această influență se resimte în compartimentul fonetic și lexical.

La nivel micro, cele mai afectate grupe tematice, unde cuvintele dialectale sunt concurate de cele literare, sunt reprezentate de mâncăruri și alimente, de obiecte casnice, respectiv de produse

agricole; iar, la nivel macro, din compartimentul vocabularului, regionalismele de origine maghiară „pierd teren în favoarea termenilor literari” (Farcaș 2009: 151) la fel ca în graiurile maramureșene. De exemplu *bolonzi* (< magh.) – *psihiatrie*, *cociș* (< magh.) – *vizitiu*.

În plus, pe lângă influențele din limba literară, se pot observa lexemele de origine latină, „care prezintă o rezistență deosebită în fața termenilor literari” (Farcaș 2009: 151): *afumătură*, *ai*, *curechi* etc. ceea ce dovedește vitalitatea graiurilor.

De asemenea, se mai poate constata influența limbii literare la nivelul derivării cu sufixe diminutive. Astfel, „dacă în 1972 I. Faiciuc remarcă sufixul diminutival *-uc/-ucă* ca având o frecvență deosebită, în prezent, frecvența cea mai mare o are *-uț/-uță* sufix cu răspândire generală în dacoromână” (Farcaș 2009: 151): *oluț*, *pocuț* etc., dar și sufixul diminutival *-iță*: *gozăriță*, *gubiță*, *rudiiță* etc.

Deși amprenta limbii literare este vizibilă în limbajul informatorilor, al sălăjenilor anchetați, totuși am remarcat și conservarea unor expresii autentice care oferă graiurilor în discuție individualitate și originalitate: *dungă de lume* pentru forma literară ‘capăt de lume’; *a pica în dragoste* pentru expresia curentă ‘a se îndrăgosti’; *a pica în păcate* pentru ‘a păcătui’; *a ține jinău* cu înțelesul de ‘a bănuși’; forma *estimp* pentru sintagma ‘între timp’, ‘în timpul ăsta’, ‘în acest timp’; sintagma *vét'i bătrînîk*, dar și structurile care indică intensitatea grabei: *a se grăbi iute*, respectiv *a se păzi* ‘a se găbi’ *iute*.

Presupunem că alternanța regional – literar în discursul vorbitorilor se poate explica prin faptul că informatorii, odată ce au apelat la forma literară a cuvintelor, încearcă să dea limpezime vorbirii lor, să evite posibilele neînțelegeri ale regionalismelor de către anchetator, să dea greutate spuselor sau să pară instruiți.

Indiferent de explicație, am apreciat implicarea afectivă a informatorilor în mesajul comunicat, iar, prin spiritul ludic și umoristic, au oferit vitalitate atât întâmplărilor relatate, cât și graiurilor locale.

În ceea ce privește **formarea cuvintelor**, am avut în vedere atât *derivarea cu prefixe*, cât și *derivarea cu sufixe*, respectiv *formarea cuvintelor prin compunere*. Astfel, în categoria derivării cu prefixe, ne-am oprit asupra verbelor simple sau deprefixate (*bolnăvi* ‘îmbolnăvi’); asupra verbelor prefixate în grai, fără prefix în limba literară (*îmbucura*, *învrîstăt*); dar și asupra verbelor prefixate în grai, cu prefix și în limba literară (*împerinat*, *îmbăierat* etc.).

Graiurile sălăjene atestă un număr semnificativ de cuvinte derivate sufixal, remarcându-se, în special, preferința pentru diminutive care cuprind sfere lexicale diferite: corpul omenesc,

caracteristici fizice și morale, familie, gastronomie, vestimentație, obiecte, animale, agricultura, pomicultura etc. Această trăsătură este comună subdialectului crișean și celui maramureșean (Marin 2017: 58).

Dintre discuțiile purtate pe marginea derivării cu sufixe, semnalăm, pentru studiul diminutivelor, articolele lui Adrian Chircu, „Diminutive latinești «cum valachica interpretatione» în dicționarul lui Teodor Corbea” și „Despre diminutivarea substantivelor neologice în limba română actuală”, unde afirmă că sufixul *-aș* are proveniență multiplă: „slavă (*-aš*), maghiară (*-às*) și, probabil, autohtonă” (Chircu 2015: 46); iar „lingviștii ori filologii care s-au aplecat asupra studiului detaliat al originii ori al folosirii sufixelor diminutive au remarcat că, în limba română, acestea, pe lângă faptul că sunt foarte vechi, au, cu rare excepții (de exemplu, *-aș*, *-iță*, *-uș*), o origine latinească (de plidă, *-el*, *-ic*, *-ior*), sunt variate și foarte des întrebuințate în limbajul familiar, dând o notă aparte limbii române” (Chircu 2011: 69).

În graiurile sălăjene și în cele maramureșene, sufixul diminutival *-uț*, cu variantele sale, are o frecvență ridicată, fiind cel mai productiv dintre sufixele diminutive, după cum constată Maria Marin (2017: 60) și Mircea Farcaș (2009: 54-55).

Cu privire la sufixele augmentative, este pus în discuție regimul lui *-oi*, despre care Marin și Mărgărit (2013: 325-326) afirmă că, deși este un „sufix augmentativ prin excelență”, acesta poate avea și sens diminutival.

Referitor la sufixul *-ar*, autoarele menționează că acesta este o „particulă derivativă productivă la nivelul limbii standard” (Marin, Mărgărit 2013: 311), care formează substantive ce denumesc atât agentul, cât și obiectul realizat de acesta.

Din categoria sufixelor, ne-am oprit asupra *sufixelor nonverbale*: sufixe care denumesc agentul (*prășcár* – var. *prașcău*; *jucăș*; *grăitor*; *peșitor* – var. *peșitor*; *zăhăios* etc.); sufixe care denumesc obiectul (instrumente: *zdrobalău*, *mestecău*, *strecurător*, *sucitor* etc.; mâncăruri și alimente: *vărzăre*, *grosciór* – var. *groștiór*, *groșitor*; caracteristici: *coruță* – var. *curuță*, *groștiorós*, *pricinós* etc.; noțiuni concrete: *coptătură*, *ștergură* etc.; noțiuni abstracte: *mulșură*, *strânsură*, *șezătoare* etc.); *sufixe care indică originea*: *bocșán(-éni)* ‘din Bocșa’, *dărșidán(-i)* ‘din Derșida’, *grozlăuán(-i)* ‘din Someș Guruslău’, *hurezán(-i)* ‘din Hurez’, *jimborán(éni)* / *zimborán(éni)* ‘din Zimbor’, *cheudán(-i)* ‘din Cheud’, *bulgăreán(-éni)* ‘din Bulgari’, *cozniceán(-éni)* ‘din Cosniciu’, *dobrineán(éni)* ‘din Dobrin’; *sufixe verbale* – sufixe participiale (*mezdrău*, *pîrgăluță*, *pîrlit*, *puđăr* etc.) – alte sufixe verbale (*chiu* – var. *ptiu* și *iu*, *cuștulu* – var. *cuștul* etc.); *sufixe care formează adverbe* (*crucăș*, *curmezis* etc.); *sufixe moționale* (feminine de la masculine: *socăc*, masculine de

la feminine: *găzdói*, var. *găzdăgói* etc.); *sufixe care marchează situarea în spațiu: josán(i), susán(i), zorós*; *sufixe augmentative care denumesc persoana (bogătán, var. bocotán etc.); denumesc obiectul (părți ale corpului omenesc: piciorág, var. picioráng, căpóc etc.; obiecte casnice: dosói, lădói etc.; vestimentație: mînecoáce); sufixe diminutive – sufixe diminutive care formează substantive (buburél, pumnășél, gozărűă, gubűă, brățűă, coscűă, gălușcűă, hirűă, pocű; tipărűscă – var. tipărűscă etc.); sufixe diminutive care formează adjective (hedeșél, blîndű, mărișór etc.); sufixe diminutive care formează adverbe (încetű, molcű) etc.*

Pentru forma *hrujűă*, întâlnită în localitatea Cizer, pe cursul Râului Crasna, presupunem că este vorba despre un derivat – formă participială de la etimonul *hruj* < E: nct. (MDA I, s.v.).

În graiurile sălăjene, predomină derivarea cu sufixe care cuprinde arii lexicale diferite: profesii, corpul uman, alimente și mâncare, animale domestice, obiecte, vestimentație, însușiri / caracteristici ale persoanelor și ale acțiunilor etc.

Din categoria sufixelor, după cum remarcă și Maria Marin (2017: 59), predomina diminitivele, iar, în zona discutată, circulă cu o frecvență mare *-uț/ -uță* la fel ca în graiurile învecinate: *brățűű, gălușcűű, puicűű, blîndű, molcű* etc.

În ceea ce privește formarea cuvintelor prin *compunere*, am prezentat procedeul contopirii sau al sudării, exemplificând cu lexemele *básamă*, var. *básamă* și *hârbán* care presupune un fenomen interesant, fiind obținut prin contaminare de la „harbuz” (de origine turcă – *harbuz*) + „bostan” și înseamnă ‘bostan’.

Un alt procedeu vizează alăturarea unde am prezentat formele: *făină nulăș(ă)* ‘de cea mai bună calitate, fină’; adjectivul circulă „numai în combinație cu termenul *făină*” (Farcaș 2009: 71); *máica búnă* ‘bunica’; *máre máica sátului* ‘moașă’ (construcția este întâlnită în localitățile situate pe cursul Văii Zalău); *mátu curúli* ‘fel de mâncare’ (structura apare în rețetele lui Mircea Groza); *péren láboș / pére tosoníte* ‘fel de mâncare’ și *tipărűse roșie* ‘ardei roșu’.

În plus, în paginile lucrării, sunt prezentate și câteva aspecte referitoare la antroponimia sălăjeană, în capitolul *Din antroponimia sălăjeană*, unde sunt inventariate atât numele și supranumele informatorilor, cât și numele și supranumele întâlnite în *Corpus*.

În această parte a cercetării, am tratat câteva aspecte legate de numele și de supranumele informatorilor, o abordare succintă a numelor de botez și a supranumelor înregistrate în materialul dialectal, realizat în urma anchetei desfășurate pe teren, dar și o trecere în revistă a supranumelor întâlnite în textele lui Mircea Groza, *Rețete tradiționale sălăjene – Rețetele socăcițelor*.

Dintre informatori, nu toți subiecții se individualizează în localitate printr-un supranume, iar, pentru această categorie, am semnalat doar numele și prenumele acestora.

Analizând inventarul numelor și al supranumelor, putem observa că, mai ales, în cadrul sistemului antroponimic din localitățile anchetate, *numele de botez* sau *prenumele* sunt, la origine, nume de sfinți și de sărbători, de flori și majoritatea sunt preluate din onomasticonul latin, dar și din cel grec.

Numele de familie sunt formate de la toponime sau au origine maghiară, referindu-se la profesii, însușiri, obiecte, plante etc.; iar identificarea persoanelor se face prin intermediul *supranumelor* „continuând vechea modalitate de denotație, în afara sistemului oficial al antroponimelor convenționale” (Vlasin, Adam 2017: 481).

Sub aspect formal, supranumele se compun din: prezentarea ascendenților (*linia ascendenților include numele de familie*, de obicei forma genitivală a acestuia: *valerica lui barbúr; mítru lui móti; linia ascendenților include o poreclă devenită supranume: culîă a lu iřanář sfătóř; Supranumele include referința la ocupația ascendentului: a pompiéruľ; prin renunțarea la linia ascendentă a sotului: vílma li floriřán, jenica mítruluľ etc.*), alăturarea poreclelor (*înlocuirea completă a liniei ascendente cu porecla: a flútureluľ; nóra úrsuluľ; đ-a lúpuluľ*); indicarea toponimelor (*prin renunțarea la linia ascendentă și înlocuirea ei cu un toponim: sfătóřa d'in bořán; řuliřána d'e la crúce etc.*); dar și *prin renunțarea la linia ascendentă a părinților: ale řínmítruluľ* etc.

La nivel morfosintactic, sunt vizibile „fenomene vechi românești, cum ar fi articularea enclitică a prenumelor masculine sau utilizarea generalizată a articolului *lui* (proclitic sau enclitic) în forma *li*” (Vlasin, Adam 2017: 481); prezența lui *a* invariabil la masculine: (castelul) *a lu jombóri*; (boldu) *a li Lazar*; dar și forma *-chii /-ki* a genitivului obținut din masculinele și femininele terminate în *-ca*: *řiubáľki, diúrki*.

Prin toate aspectele menționate, am putut remarca frecvența mare a supranumelor și conservarea acestora în zona sălăjeană, contribuind la identificarea și la individualizarea persoanei în spațiul rural.

În ceea ce privește partea finală a lucrării noastre, aceasta cuprinde **Concluziile**, **Bibliografia** consultată și **Corpusul** alcătuit din: **I. Texte dialectale** – textele anchetelor dialectale culese din localitățile situate pe cursul principalelor râuri și văi: Râul Agrij, Râul Almaș, Râul Barcău, Râul Crasna, Râul Someș, Valea Sălaj și Valea Zalău; **II. Mircea Groza, Rețete tradiționale sălăjene – rețetele socăcițelor**, secțiunea cuprinde rețete din diferite zone ale regiunii în discuție, inclusiv din

cele locuite de slovaci și de maghiari; și **III.** Demetriu Neaga a Onii (cantor econom din Drighiu-Sălaj), *Ruga zilelor* (1930).

Textele lui Mircea Groza au fost incluse în *Corpus*, deoarece subiectul acestora reprezintă una dintre temele anchetei noastre, *Rețete tradiționale sălăjene*. De asemenea, prin însuși conținutul lui, materialul este autentic și de actualitate, iar rețetele sunt prezentate la diverse emisiuni TV naționale și internaționale de bucătarul sălăjean Mircea Groza. Deși nu sunt transcrise fonetic, acestea redau, pe cât posibil, vorbirea locală. Primul volum al cărții, *Rețete tradiționale sălăjene – rețetele socăcițelor*, este în curs de publicare, iar restul sunt în lucru. Din acest motiv, am apelat la varianta on-line a textelor, pentru care am primit acordul în scris al autorului. Am respectat întocmai textele postate și nu am intervenit în cadrul acestora pentru că, din spusele autorului, în paginile volumelor publicate, se vor regăsi aceleași variante ale rețetelor netranscrise fonetic. Astfel, cărțile vor fi adresate publicului larg.

Descântecul reprezintă o altă temă a anchetei și, în acest sens, *Descântecul de adus mana sau laptele la vaci, oi și capre*, inclus în *Ruga zilelor*, apărut la Zalău, la Tipografia „Luceafărul”; este un text prețios care nu beneficiază de o abordare lingvistică, acesta fiind prezentat și analizat de Camelia Burghele (2000: 139-140), doar din perspectivă etnologică, pentru a evidenția credințele populare sălăjene, superstițiile, terapia, magia etc. Și de această dată, am respectat autenticitatea materialului, fără a interveni în cadrul acestuia.

În cadrul acestei monografii, am încercat să ilustrăm, prin intermediul materialului faptic, principalele particularități lingvistice (aspectele unitare și diferențiatore), ale graiurilor sălăjene formate pe cursurile principalelor râuri și văi, remarcând unele caracteristici individuale (fonetice, morfologice și lexicale), care dovedesc existența mai multor graiuri, nu doar a unui singur grai.

După trasarea liniilor geografice, istorice și etnografice, am constatat că spațiul sălăjean datează încă din perioada paleolitică, dovadă stând numeroasele urme materiale și așezările descoperite, iar divizarea etnografică a spațiului sălăjean (zona etnografică Meseș și zona etnografică Sălaj), diversitatea portului popular, obiceiurile de muncă, de viață și de sărbători surprinse stabilesc, pe de o parte, o punte de legătură cu regiunile învecinate (Cluj, Bihor, Satu Mare, Maramureș) și, pe de altă parte, reliefează individualitatea zonei cercetate.

De asemenea, punctarea principalelor fapte de limbă ne-a fost utilă, deoarece Sălajul deține părți care se încadrează atât în graiul bihorean, cât și în cel someșean, aspect ce duce la existența asemănărilor și a deosebirilor lingvistice în cadrul graiurilor sălăjene.

În concluzie, prin analiza fenomenelor fonetice, a particularităților morfosintactice și a elementelor lexicale, am reușit să relevăm faptul că, în regiunea cercetată, s-au format, de-a lungul veacurilor, graiuri bine individualizate, iar implicarea oamenilor în viața cotidiană îi conferă vitalitate și autenticitate.

Astfel, prin prezentarea acestor caracteristici, considerăm că realizarea unei monografii dialectale a spațiului sălăjean care să surprindă cele mai importante aspecte referitoare la geografia, istoria, etnografia, literatura și particularitățile lingvistice ale graiurilor din regiunea supusă analizei era mai mult decât necesară.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Corpus

I. *Texte dialectale*.

II. GROZA, Mircea (2017), *Rețete tradiționale sălăjene – Rețetele socăcițelor*:

https://www.facebook.com/groza.mircea/media_set?set=a.1390191654372999.1073742031.100001465322945&type=3 (consultat în 9 iulie 2017).

III. NEAGA, Demetriu a Onii (1930), *Ruga zilelor*, Zalău, Tipografia „Luceafărul”.

Atlase lingvistice

1. PETROVICI, Emil (1940), *Atlasul lingvistic român*, Partea a II-a (A. *Corpul omenesc*; B. *Familia, Nașterea, Copilăria, Nunta, Moartea, Viața religioasă, Sărbători*; C. *Casa, Acareturile, Curtea, Focul, Mobilierul, Vase, Scule*), vol. I, Sibiu–Leipzig, Muzeul Limbii Române & Otto Harrassowitz.

2. PETROVICI, Emil (1943), *Texte dialectale*, Supliment la *Atlasul lingvistic român II*, Sibiu–Leipzig, Muzeul Limbii Române & Otto Harrassowitz.

3. PETROVICI, Emil (coord.) (1956-1972), *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, vol. I-VII, București, Editura Academiei Române.

4. POP, Sever (1942), *Atlasul lingvistic român*, publicat sub conducerea lui Sextil Pușcariu, Partea I, vol. I-II, Sibiu-Leipzig, Muzeul Limbii Române & Otto Harrassowitz.

5. RUSU, Grigore, BIDIAN Viorel, LOȘONȚI Dumitru (1992), *Atlasul lingvistic român. Transilvania*, București, Editura Academiei Române.

6. ****Szilágysági Nyelvatlasz* (2000), Magyar Nyelvtudományi Társaság: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest; Piliscsaba.

7. URÎTESCU *et alii* (1996-2011), *Noul atlas lingvistic român. Crișana*, vol. I (*Corpul omenesc*), vol. II (*Familia, Casa*), vol. III (*Curtea, Agricultura și Legumicultura; Pomicultura, Viticultura, Apicultura, Cânepa*), București–Cluj-Napoca, Editurile Academiei Române–Clusium.

Articole și studii

8. ABRUDAN, Ioan, DARÓCZI Iosif (2007), *Județul Sălaj: Geografie și geografii*, Zalău, Editura Școala Noastră.
9. ARDELEANU, Ioan, Senior (2016), *Oameni din Sălaj. Momente din luptele naționale ale românilor sălăjeni*, Zalău, Editura Caiete Silvane.
10. BORCA, Irimia, BORCA Mărioara (2010), *Nunta tradițională românească din Țara Silvaniei și Țara Codrului*, Zalău, Editura Caiete Silvane.
11. BURGHELE, Camelia (1999), *Descânțete: descânțete populare terapeutice din Sălaj*, Zalău, Centrul de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Sălaj.
12. BURGHELE, Camelia (2006), *Repere de cultură tradițională sălăjeană*, Zalău, Editura Porolissum a Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău.
13. BURGHELE, Camelia (2014), *La nuntă în satele sălăjene. O lectură antropologică a tradițiilor nuptiale*, Prefață de Narcisa Alexandra Știucă, Zalău–București, Editurile Caiete Silvane–Etnologică.
14. BURGHELE, Camelia (2015), *Satele sălăjene și poveștile lor, II, (Ritual, Ceremonial, Sărbătoresc – Bucurie și tristețe în satul sălăjean tradițional)*, Zalău–București, Editurile Caiete Silvane–Etnologică.
15. BURGHELE, Camelia (2015), *Șapte zile în Țara Silvaniei. Un exercițiu de antropologie culturală* – Ediția a II-a, revizuită și adăugită, Zalău–București, Editurile Caiete Silvane–Etnologică.
16. CANDREA, Ion-Aureliu (1895), *Poreclele la români*, București, Editura Librăriei Socec & Comp.
17. CARAGIU-MARIOȚEANU, Matilda (1975), *Compendiu de dialectologie română*, București, Editura Științifică.
18. CARAGIU-MARIOȚEANU, Matilda, GIOSU Ștefan, IONESCU-RUXĂNDOIU Liliana, TODORAN Romulus TODORAN (1977), *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
19. CARAMAN, Petru (1983), *Colindatul la români, slavi și la alte popoare – Studiu de folclor comparat*, Ediție îngrijită de Silvia Ciubotaru, Prefață de Ovidiu Bîrlea, București, Editura Minerva.
20. CAZACU, Boris (1966), *Studii de dialectologie română*, București, Editura Științifică.
21. CERNEA, Eugenia (1972), *Folclor muzical din Sălaj. Zona sub Meseșului și a Barcăului*, Sălaj, Centrul Județean de Îndrumare a Creației Populare și a Mișcării Artistice de Masă.
22. CHENDE-ROMAN, Gheorghe (2004), „Relația toponime – antroponime; aspecte din Sălaj”, în *Silvania. Cultură. Culte. Patrimoniul*, Serie nouă, An III, nr. 1-4 (9-12), decembrie, pp. 142-152.

23. CHENDE-ROMAN, Gheorghe (2006), *Dicționar etimologic al localităților din județul Sălaj*, Zalău, Editura Silvania, Editura Caiete Silvane.
24. CHENDE-ROMAN, Gheorghe (2008), *Toponimie. Din onomastica Țării Silvaniei*, Zalău, Editura Silvania.
25. CHENDE-ROMAN, Gheorghe (2009), *Antroponimie. Din onomastica Țării Silvaniei*, Zalău, Editura Silvania.
26. CHIRCU, Adrian (2014), „Adverbul de mod în ALR, I, I și în ALRM I. Harta «Merg încet»”, în *Lucrările celui de-al XV-lea Simpozion Internațional de Dialectologie (Cluj-Napoca, 13–14 septembrie 2012)*, Editura Argonaut Scriptor, pp. 51–64.
27. CHIRCU, Adrian (2018), „Cuvinte dialectale în vechi manuale elementare. Observații asupra gramaticii lui Ioan Alexi (*Grammatica Daco-Romana sive Valachica, 1826*)”, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, T. LVII · 2017 (*Verba et res. Studia linguistica in honorem magistri Stelian Dumistrăcel*), București, Editura Academiei Române, pp. 141- 151.
28. CHIRCU, Adrian (2020), „Alteritatea adverbială dialectală românească”, în Veronica Ana Vlasin et alii (eds), *Lucrările celui de-al XVIII-lea Simpozion Internațional de Dialectologie (Cluj-Napoca, 30-31 august 2018)*, Cluj-Napoca, Editurile Argonaut și Scriptor, Societatea Română de Dialectologie & Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, pp. 35-58.
29. COȘERIU, Eugenio (1995), *Introducere în lingvistică*, Traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga, Cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Cluj-Napoca, Editura Echinox.
30. COTEANU, Ion (1961), *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, Editura Științifică.
31. COTEANU, Ion, SALA Marius (1987), *Etimologia și limba română. Principii – probleme*, București, Editura Academiei Române.
32. DRĂGANU, Nicolae (1933), *Românii în veacurile IX-XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională.
33. DUMISTRĂCEL, Stelian (1978), *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne. Fonetica neologismului*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
34. DUNĂRE, Nicolae (1977), „Elemente de unitate și varietate culturală românească în portul popular din Sălaj”, în *Acta Mvsei Porolissensis*, I, pp. 389-392.
35. FARCAȘ, Ioan-Mircea (2009), *Lexicul subdialectului maramureșean*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
36. FARCAȘ, Ioan-Mircea (2011), *Fonomorfologia subdialectului maramureșean*, Baia Mare, Editura Universității de Nord.

37. FARCAȘ, Ioan-Mircea (2011), *Texte dialectale–Maramureș*, Lucrare apărută în cadrul proiectului finanțat de Consiliul Județean Maramureș, contract nr. 3599 din 12.07.2011, Baia Mare, Editura Universității de Nord.
38. FRĂȚILĂ, Vasile (2011), *Toponimie și dialectologie*, Cluj-Napoca, Editura Mega.
39. Felecan, N. (2010), „Categoriile antroponimice: nume, supranume, poreclă”, în *Onomasticon. Studii despre nume și numire*, I, pp. 81–120.
40. FRĂȚILĂ, Vasile (2016), *Studii istroromâne*, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Ioan-Mircea Farcaș, București, Editura Universității din București.
41. GHERGARIU, Leontin (1973), *Folclor literar din Sălaj – Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a județului Sălaj*, Zalău, Centrul de Conservare și Valorificare a Tradiției și Creației Populare Sălaj.
42. GHEȚIE, Ion (1963), „Și, semn al conjunctivului în graiul crișean”, în *Limba română*, Anul XII, nr. 3, pp. 254-260.
43. GHINOIU, Ion (2004), *Sărbători și obiceiuri românești*, București, Editura Elion.
44. GODEA, Ioan (1981), *Zona etnografică Beiuș*, București, Editura Sport – Turism.
45. GOIA, Ioan Augustin (1982), *Zona etnografică Meseș*, București, Editura Sport – Turism.
46. IORDAN, Iorgu (1963), *Toponimia românească*, București, Editura Academiei Române.
47. LOȘONȚI, Dumitru (1969), „Sistemul popular de denotație personală din Bonțida (jud. Cluj)”, în *Cercetări de lingvistică*, XIV, nr. 1, pp. 115–123.
48. LOȘONȚI, Dumitru (2001), *Soluții și sugestii etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic.
49. LOȘONȚI, Dumitru (2007), *Certitudini și ipoteze etimologice*, București, Editura Academiei Române.
50. LUPESCU, Mihai (2000), *Din bucătăria țaranului român*, Prefață de Radu Anton Roman, Studiu introductiv și bibliografie de Maria Rafailă, Postfață de Antoaneta Olteanu, București, Editura Paideia.
51. MARIAN, Simion Florea (2001), *Sărbătorile la români. Studiu etnografic I (Cârnilegile)*, București, Editura „Grai și suflet – Cultura Națională”.
52. MARIN, Maria, MĂRGĂRIT Iulia (2005), *Graiuri românești din Ungaria. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române.
53. MARIN, Maria, MĂRGĂRIT Iulia (2013), *Românii din Ungaria. Texte. Glosar, Studiu lingvistic*, București, Editura Academiei Române.

54. MARIN, Maria (coord.) (2017), *Graiurile din Sălaj. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române.
55. MĂRGĂRIT, Iulia (2011), *Românii din afara României și limba lor. (Perspectivă dialectologică). Articole și note*, București, Editura Academiei Române.
56. MERUȚIU, V. (1929), *Județele din Ardeal și din Maramureș până în Banat. Evoluția teritorială*, Cluj-Napoca, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”.
57. MIHAIL, Zamfira (1978), *Terminologia portului popular românesc în perspectivă etnolingvistică comparată sud-est europeană*, București, Editura Academiei Române.
58. MOCANU, Augustin (2007), *Nadiș – 620 – 1387-2007. File dintr-o monografie*, Baia Mare, [s.e.].
59. MOCANU, Augustin (2011), *Folclor literar din zona Codrului. Texte poetice extrase din revista Memoria Ethnologica, anii 2001 – 2011*. Ediție realizată de Augustin Mocanu și Ștefan Mariș, Baia Mare, Editura Ethnologica.
60. MOCANU, Augustin (2013), *Folclor literar din vechiul județ Sălaj. Texte extrase din revista Școala Noastră anii 1924 – 1940*. Ediție realizată de A. Mocanu, Slobozia, Editura Star Tipp.
61. NICOLAU, Irina (1998), *Ghidul sărbătorilor românești*, vol. 2, București, Editura Humanitas practic.
62. NICULIȚĂ-VORONCA, Elena (1998), *Datinele și credințele poporului român*, vol. I, Iași, Editura Polirom.
63. PĂȘTEAN, Camelia, MĂRGINEAN Viorel, *Județul Sălaj – cadrul geografic și istoric*, sursa: <http://oti2013.mihai-viteazul.ro/prezentare/judetul-salaj-cadrul-geografic-si-istoric> (consultat în 19 iulie 2014).
64. PETROVICI, Emil (1941), „Graiul românesc de pe Crișuri și Someș”, în *Transilvania*, anul 72, octombrie, nr. 8, pp. 551-558.
65. POP, Gheorghe (1971), *Elemente neologice în graiul maramureșean*, Cluj, Editura Dacia.
66. POPESCU-MARIN, Magdalena (coord.) (2007), *Formarea cuvintelor în limba română din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea*, București, Editura Academiei Române.
67. ROSETTI, Alexandru (1975), *Limba descântecelelor românești*, București, Editura Minerva.
68. RUSU, Valeriu (1977), *Introducere în studiul graiurilor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
69. RUSU, Valeriu (coord.) (1984), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura Scrisul Românesc.

70. STOICA, Dionisie, LAZAR Ioan (1908), *Schița monografică a Sălagiului*, Șimleu–Silvaniei, Institutul Tipografic și de Editură „Victoria”.
71. ȘIȘEȘTEAN, Gheorghe (1999) *Forme tradiționale de viață țărănească. O cercetare etno-sociologică a zonei Sălajului*, Zalău, Editura Caiete Silvane.
72. TEAHA, Teofil (1961), *Graiul din Valea Crișului Negru*, București, Editura Academiei Române.
73. TEAHA, Teofil (2016), *Lexicologie dialectală românească. Evocări*, Ediție îngrijită de Dumitru Loșonți, Nicolae Mocanu, Adrian Rezeanu, Cuvânt înainte de Corneliu-Teofil Teaha, Cluj-Napoca, Editura Scriptor.
74. TIMOC, Crenguța (2010), *Obiceiuri de nuntă de pe Valea Someșului*, Zalău, Editura Caiete Silvane.
75. TIMOTIN, Emanuela (2011), *Descântecetele manuscrise în contextul limbii și literaturii române vechi*, București, Editura Academiei Române.
76. TODORAN, Romulus (1984), *Contribuții de dialectologie română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
77. TOUT, Denisa-Maria (2017), „«Mărsul pă didic» în Sălaj”, („«Mărsul pă didic» in Sălaj county), în *Buletin Științific*, seria A, Fascicula Filologie, vol. XXVI, pp. 383-390.
78. TOUT, Denisa-Maria (2018), „Din lexicul magiei terapeutice sălăjene”, în *Buletin Științific*, Fascicula Filologie, seria A, vol. XXVII / 2018, pp. 189-200.
79. TOUT, Denisa-Maria (2020), „Din lexicul superstițiilor populare sălăjene”, în *Qvaestiones Romanicae*, VIII. Interferențe și contraste în Romania, VIII/1, pp. 385-392.
80. VASILIU, Gabriel (1988), „Din istoria gândirii lingvistice: Emiliu Bran și Vasile Vaida, printre primii cercetători ai graiului sălăjan”, în *Acta mvsei Porolissensis*, XII, pp. 834-837.
81. VLASIN, Veronica Ana, ADAM Gabriela Violeta (2017), „Supranumele din localitatea Cozla (jud. Sălaj)”, în Oliviu Felecan (ed.), *Name and naming. Sacred and profane in onomastics*, Baia Mare, September 5–7, 2017. *Proceedings of the fourth International Conference on Onomastics (ICONN 4)*, Cluj-Napoca, Editurile Mega–Argonaut, pp. 466–482.

Dicționare

82. CIORĂNESCU, Alexandru (2002), *Dicționarul etimologic al limbii române*, Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă, de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I. O. (DER).

83. COTEANU, Ion *et alii* (coord.) (2010), *Mic dicționar academic*, vol. I (A-Me), vol. II (Mi-Z), București, Editura Univers Enciclopedic Gold (MDA).
84. ***(1958), *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei Române (DLRM).
85. ***(2010), *Dicționarul limbii române*, tomurile I-XIX, București, Editura Academiei Române (DLR).
86. MOLDOVAN, Silvestru, TOGAN Nicolau (2008), *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*, București, Editura Scripta.
87. OPREA, Ioan *et alii* (2006), *Noul dicționar universal al limbii române*, București, Editura Litera Internațional (NDULR).
88. PAVEL, Eugen, POP Augustin, ROȘIANU Ion, VASILIU Gabriel (2006), *Tezaurul toponimic al României: Transilvania (TTRT) – Județul Sălaj*, București, Editura Academiei Române (TTRT. Județul Sălaj).
89. SUCIU, Coriolan (1967–1968), *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I (A-N) – vol. II (O-Z), București, Editura Academiei Române.
90. SZABÓ, Attila (1982), *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, <http://mek.oszk.hu/08300/08370/pdf/index.html> (EMSZT) (consultat în 5 mai 2018).
91. TAMÁS, Lajos (1966), *Etymologisch-Historisches Wörterbuch der Ungarischen Elemente im Rumänischen*, Budapest, Akadémiai Kiado (EWUR).
92. *** (1979), *Új Magyar Tájszótár*, Budapest, Akadémiai Kiado.